

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα η Κρήτη πολεμούσε συνεχώς να αποτινάξει τον τουρκικό ζυγό. Η πρώτη εξέγερση του Δασκαλογιάννη είχε γίνει το 1770 στα Ορλωφικά αλλά είχε καταπνιγεί στο αίμα. Οι Κρητικοί συμμετείχαν στην εθνεγερσία του 1821 αλλά η Κρήτη δεν είχε συμπεριληφθεί στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Από τότε επαναστατούσαν συνεχώς σχεδόν κάθε δέκα χρόνια. Όμως μετά από κάθε αποτυχημένο ξεσηκωμό ακολουθούσαν διώξεις και σφαγές που είχαν αποδεκατίσει τον χριστιανικό πληθυσμό. Η ύπαιθρος είχε σχεδόν ερημωθεί και οι συνθήκες διαβίωσης στο νησί ήταν άθλιες.

Ο Χαράλαμπος Σειραδάκης μεγάλωσε μέσα σε αυτή τη ζοφερή ατμόσφαιρα. Γεννήθηκε το 1886 στο ορεινό χωριό Λειβαδάς στο σημερινό Ανατολικό Σέλινο, που παλαιότερα υπαγόταν στην επαρχία Σφακίων. Η φύση στα μέρη που μεγάλωσε έχει μιαν άγρια ομορφιά. Από τη μια μεριά τα χιονισμένα Λευκά Όρη κι από την άλλη τα γαλαζοπράσινα νερά της Σούγιας. Δάση από ελαιόδεντρα σκεπάζουν τα βουνά. Αν και η οικογένεια των Σειράδων ήταν γεωργοί, η οικογενειακή παράδοση ήταν ο πόλεμος, όπως άλλωστε και των περισσότερων στα κρητικά βουνά. Η τουρκικές ακρότητες είχαν επιτείνει τη μαχητικότητά τους και από γενιά σε γενιά όλοι συμμετείχαν στους πολέμους της ανεξαρτησίας.

Πράγματι η ανεξαρτησία της Κρήτης πλησίαζε. Όταν ο Χαράλαμπος Σειραδάκης ήταν ένδεκα χρονών, το 1897, οι Κρητικοί ξεσηκώθηκαν πάλι εναντίον των Τούρκων. Στην πολιορκία της Κανδάνου είχε πάρει το βάπτισμα του πυρός. Αυτή τη φορά οι εξελίξεις ήταν θετικές για τους επαναστάτες. Τον επόμενο χρόνο οι Ευρωπαίοι ναύαρχοι των Μεγάλων Δυνάμεων που ναυλοχούσαν στην Κρήτη υποχρέωσαν τον τουρκικό στρατό να εκκενώσει το νησί μετά από τη βάρβαρη δολοφονία Βρετανών στρατιωτών. Η Κρήτη ανακηρύχθηκε αυτόνομη Πολιτεία. Η πρώτη αυτή εμπειρία σφράγισε τη ζωή του Χαράλαμπου Σειραδάκη που την παραμονή των Βαλκανικών Πολέμων κατατάχτηκε στον ελληνικό στρατό. Από τότε δεν σταμάτησε να πολεμά.

Ο Χαράλαμπος Σειραδάκης υπήρξε ένας μαχητικός και δραστήριος αξιωματικός. Αν και δεν ανελίχθηκε στα ανώτατα κλιμάκια της ιεραρχίας, έχοντας ενταχθεί στον στρατό σε ηλικία 25 χρονών, προάχθηκε μέχρι τον βαθμό του συνταγματάρχη. Η παρουσία του ήταν συνεχής στους περισσότερους πολέμους που διεξήγαγε η Ελλάδα και όχι μόνο. Πρώτα στους δύο Βαλκανικούς Πολέμους ως «Μπιζανομάχος», μετά ως εθελοντής στο γαλλικό μέτωπο της Λωρραίνης και στην εκστρατεία της Καλλίπολης, και αμέσως μετά στο μέτωπο της Θεσσαλονίκης στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Επανήλθε στο στράτευμα μετά το αποτυχημένο κίνημα του 1935 και πήρε μέρος στη Μάχη της Κρήτης πριν μεταβεί στη Μέση Ανατολή όπου συμμετείχε στην οργάνωση

του εξόριστου ελληνικού στρατού. Τραυματίστηκε επανειλημμένα αλλά επέζησε. Υπήρξε κατά κάποιον τρόπο από τους αφανείς ήρωες των ελληνικών πολέμων. Ήταν πάντοτε παρών, αν και όχι από τους πρωταγωνιστές.

Δύο στοιχεία από την πολεμική του δράση αξίζουν ιδιαίτερη μνεία. Το πρώτο είναι η συμμετοχή του στην Ελληνοκρητική Λεγεώνα στο μέτωπο της Λωρραίνης το 1915. Αποτελεί μια σχετικά άγνωστη σελίδα στην ελληνική πολεμική ιστορία αλλά όχι στη γαλλική, η οποία αναγνώρισε τη συνεισφορά του «*clan crétois*», του κρητικού εθελοντικού σώματος, στις μάχες του Μπουά-λε-Πρετρ (Bois-le-Prêtre) στη βορειοδυτική Γαλλία. Εκτός από την παρασημοφόρηση για τον ηρωισμό τους, έχει στηθεί μνημείο στον τόπο των μαχών το οποίο αποτίει φόρο τιμής στους «Κρήτες εθελοντές» («*volontaires crétois*»).

Ακόμα λιγότερο γνωστή είναι η παρουσία της Ελληνοκρητικής Λεγεώνας στην εκστρατεία της Καλλίπολης, στα Δαρδανέλια. Αμέσως μετά το μέτωπο της Λωρραίνης, η λεγεώνα αποβιβάστηκε στον κόλπο του Ξηρού και οργάνωσε επιχειρήσεις καταδρομών εναντίον του τουρκικού στρατού τον Αύγουστο του 1915. Μόλις πρόσφατα Άγγλοι και Γάλλοι ιστορικοί αναφέρθηκαν στον ρόλο του *clan crétois* στις αιματηρές μάχες της Καλλίπολης. Επί κεφαλής της λεγεώνας και στις δύο εκστρατείες ήταν ο Παυλής Γύπαρης που είχε αξιωματικούς τον Χαράλαμπο Σειραδάκη, τον Ανδρέα Γυπαράκη και τον Κώστα Γιαννακάκη.

Το δεύτερο στοιχείο είναι η συμμετοχή του Χαράλαμπου Σειραδάκη στη Μάχη της Κρήτης, τον Μάιο του 1941. Αν και η επική αυτή μάχη είναι επαρκώς τεκμηριωμένη από Έλληνες, Βρετανούς, Αυστραλούς, Νεοζηλανδούς και Γερμανούς ιστορικούς, δεν έχει αναλυθεί όσο θα έπρεπε η μάχη που δόθηκε στα Φλώρια και στο φαράγγι της Κανδάνου. Η μάχη αυτή καθυστέρησε την προέλαση των Γερμανών προς τα νότια και συνετέλεσε στην έγκαιρη αποχώρηση του συμμαχικού στρατού προς την Αίγυπτο για να αποφύγει την αιχμαλωσία. Συγχρόνως όμως υπήρξε η αιτία για σκληρά αντίποινα και η Κάνδανος καταστράφηκε εκ θεμελίων από τους Γερμανούς. Τις μάχες της Κανδάνου, από τις Βουκολιές μέχρι τα Φλώρια, από τις 22 έως τις 25 Μαΐου 1945, διηύθυνε ο αντισυνταγματάρχης Σειραδάκης.

Βέβαια ο Χαράλαμπος Σειραδάκης δεν έμεινε αμέτοχος στις πολιτικές διαμάχες που σφράγισαν το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα. Ο Σειραδάκης ήταν βενιζελικός, πράγμα αναμενόμενο για έναν νέο πατριώτη που ανδρώθηκε στην Κρήτη την εποχή που ο Ελευθέριος Βενιζέλος πρωτοστατούσε για την ένωση με την Ελλάδα. Για τους Κρητικούς ο Βενιζέλος δεν ήταν μόνο επαναστάτης αλλά και ηγέτης, ένας *Homme d'État*. Είναι αμφίβολο αν οι θυσίες των Κρητών για την ελευθερία τους θα είχαν το ίδιο αίσιο αποτέλεσμα αν δεν είχε μεσολαβήσει η πολιτική του δράση.

Παράλληλα οι φιλελεύθερες ιδέες του Βενιζέλου εκπροσωπούσαν τη δημοκρατική Κρήτη. Αλλά όχι μόνο την Κρήτη. Το 1909, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος κάλεσε τον Βενιζέλο να κυβερνήσει την Ελλάδα. Για τα επόμενα 35 χρόνια διαδραμάτισε πρωτα-

γωνιστικό ρόλο και υπήρξε ο εκσυγχρονιστής της χώρας. Ήταν επόμενο για τον Σειραδάκη, όπως και για ένα μεγάλο τμήμα της προοδευτικής κοινωνίας, να σταθεί στο πλευρό του. Όσο η Ελλάδα παρέμεινε ενωμένη, όπως στους Βαλκανικούς Πολέμους, πέτυχε να ενσωματώσει εδάφη που ιστορικά κατοικούνταν από Έλληνες. Όμως η δι-αφωνία μεταξύ του πρωθυπουργού Βενιζέλου και του βασιλιά Κωνσταντίνου το 1915 οδήγησε στον Εθνικό Διχασμό και υποχρέωσε την ελληνική κοινωνία να πάρει θέση – και ο Σειραδάκης δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Η αφοσίωσή του στον Βενιζέλο παρέμεινε σταθερή μέχρι το τέλος της ζωής του.

Ο Σειραδάκης ήταν πρώτα απ’ όλα πατριώτης. Αυτό φάνηκε όταν διέφυγε από την Κρήτη στη Μέση Ανατολή στα μέσα του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου. Ήταν η εποχή που εκδηλώθηκαν στάσεις στον ελληνικό στρατό στη Μέση Ανατολή. Μπροστά στον κίνδυνο να διαλυθεί το ελληνικό στράτευμα εν καιρώ πολέμου, οι Έλληνες αξιωματικοί καλούνταν να επιδείξουν ομοψυχία και να ξεπεράσουν παλιές αντιπαλότητες. Ο Σειραδάκης έδωσε πρώτος το παράδειγμα. Δεν δίστασε να έρθει σε επαφή με αξιωματικούς που τους χώριζαν παλιές διαφορές για να συμβιβάσει ακραίες τάσεις στον στρατό. Πίστευε ότι το κοινό συμφέρον όφειλε να είναι η αποκατάσταση του αξιόμα-χου του ελληνικού στρατού. Το αποτέλεσμα όμως δεν ήταν αυτό που περίμενε.

Μετά την αποστρατεία του, ο Σειραδάκης συνέχισε να ασχολείται με τα κοινά. Η τελευταία του δημόσια προσφορά ήταν η θητεία του ως Νομάρχης Χανίων το 1947.

*

Ήλθα για πρώτη φορά σε επαφή με τα στρατιωτικά αρχεία του παππού μου Χαράλα-μπου Σειραδάκη όταν ήμουν φοιτητής στην Αθήνα στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Παρ’ ότι τα οικονομικά που σπούδαζα δεν είχαν σχέση με τον στρατό, τα πολεμικά ενθυμήματα –κυρίως έγγραφα που μαρτυρούσαν μάχες και ανδραγαθίες– με είχαν συνεγείρει. Επί πλέον, οι πολεμικές διηγήσεις του παππού μου ήταν συχνές και πολ-λές παρέμειναν στη μνήμη μου. Τον καιρό εκείνο, πολλοί συμπολεμιστές και φίλοι του Χαράλαμπου Σειραδάκη έρχονταν να τον επισκεφθούν. Ήμουν παρών σε πολλές συζητήσεις που ήταν αποκαλυπτικές για μια μακρά περίοδο της ελληνικής ιστορίας – από πριν το 1900 έως και μετά το 1950, σχεδόν έναν αιώνα. Ακόμα και στα 80 του χρόνια, η μνήμη του Σειραδάκη ήταν ολοζώντανη για πρόσωπα και γεγονότα που χάραξαν την πορεία της Ελλάδας. Όταν αργότερα βρήκα τον χρόνο να μελετήσω τα αρχεία του, με βοήθησε σημαντικά η θεία μου Ελένη-Ελλάς Σειραδάκη-Κουράκου, μικρότερη κόρη του Χαράλαμπου Σειραδάκη. Θα της είμαι πάντα ευγνώμων για τη βοήθειά της. Ακόμα, ευχαριστώ θερμά την κυρία Φωτεινή Πίπη που η εμπειριστα-μένη γλωσσική της επιμέλεια βελτίωσε σημαντικά το κείμενο, καθώς και την κυρία Andrea Dahmen για την έμπνευση στον τίτλο του βιβλίου. Με τον αδελφό μου Νίκο Ξηρουχάκη μοιραστήκαμε κοινές αναμνήσεις. Ο πολυπράγμων φίλος Κυριάκος Να-ξάκης διάβασε πρωτόλεια κείμενα και με βοήθησε στη διαμόρφωση των Παραρτημά-των. Με το φίλο ιστοριοδίφη Μανώλη Μανούσακα ταξιδέψαμε μαζί στα Χανιά της

εποχής του Ελευθέριου Βενιζέλου και ακόμα πιο παλιά. Θερμές ευχαριστίες στον αγαπητό Τάσο Σακελλαρόπουλο για πολύτιμες παρατηρήσεις κατά τη διάρκεια της συγγραφής. Δεν θα μπορούσα βεβαίως να μην εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στον Sir Michael Llewellyn Smith που δέχτηκε πρόθυμα να συγγράψει τον Πρόλογο του βιβλίου. Και φυσικά ευχαριστώ θερμά τον κύριο Πέτρο Παπασαραντόπουλο και τις εκδόσεις Επίκεντρο για τη δημοσίευση του βιβλίου, καθώς και τον κύριο Θωμά Σιώμο που με έφερε σε επαφή μαζί τους.

Η παρούσα βιογραφία, αν και δεν αποτελεί ιστορικό βιβλίο *stricto sensu*, βασίζεται σε ιστορικά επαληθευμένες πηγές. Κατ' αρχάς τα προσωπικά αρχεία του Σειραδάκη που περιλαμβάνουν αλληλογραφία, πολεμικές εκθέσεις και σπάνια έγγραφα – αν και πολλά χάθηκαν στον βομβαρδισμό του 1941. Πολλά από αυτά που σώθηκαν έρχονται για πρώτη φορά στο φως και αποκαλύπτουν άγνωστες πτυχές της ιστορίας μας. Τα αρχεία του Σειραδάκη στον ελληνικό στρατό αριθμούν 175 σελίδες και μου παρασχέθηκαν ευγενικά σε μορφή CD από το γραφείο στρατολογίας στο Γουδί. Επίσης τα αρχεία του στον γαλλικό στρατό αριθμούν 21 σελίδες και μου τα έστειλε ηλεκτρονικά το αντίστοιχο τμήμα του γαλλικού στρατού. Είναι αξιοσημείωτο ότι το όνομα του Χαράλαμπου Σειραδάκη εμφανίζεται διαχρονικά σε βιβλία, μελέτες και απομνημονεύματα σε πολλές χώρες και γλώσσες. Εκτός από Έλληνες συγγραφείς, τον αναφέρουν επίσης Βρετανοί, Αυστραλοί, Νεοζηλανδοί, Γάλλοι, καθώς και Γερμανοί – οι περισσότεροι ιστορικοί.

Για τη συγγραφή της βιογραφίας αυτής επισκέφθηκα επί τόπου αρκετά μέρη όπου πολέμησε ο Σειραδάκης. Η πιο συγκινητική εμπειρία ήταν στη Γαλλία, κοντά στην πόλη Ποντ-α-Μουσόν (Pont-à-Mousson) της γαλλικής Λωρραίνης, όπου το *clan crétois* πολέμησε δίπλα στους ηρωικούς «Λύκους» στα δάση του Μπουά-λε-Πρετρ. Είμαι ευγνώμων στον Γάλλο ιστορικό κ. Eric Ebelmann που με ξενάγησε στα μέρη όπου έγιναν οι μάχες και μου έδειξε περήφανος το μνημείο όπου αναφέρονται οι Κρήτες εθελοντές, *les volontaires crétois*. Σε επίσκεψή μου στην Ήπειρο, εντυπωσιάστηκα από τις οχυρώσεις στο Μπιζάνι, έξω από τα Ιωάννινα, όπου οι «Μπιζανομάχοι» υπέφεραν τα πάνδεινα μέχρι να το εκπορθήσουν. Στο κοντινό Μέτσοβο έχουν να λένε για τον Κρητικό καπετάν Κλειδή που θυσιάστηκε για να διώξει τους Τούρκους.

Πιο κοντά στα μέρη όπου γεννήθηκε ο Σειραδάκης, επισκεπτόμουν από μικρός τους συγγενείς μου στον Λειβαδά. Περπάτησα επανειλημμένα το φαράγγι της Κανδάνου προσπαθώντας να εντοπίσω το μέρος όπου πρόβαλε αντίσταση στους Γερμανούς. Δεν μπόρεσα όμως να επισκεφθώ ακόμα τον κόλπο του Ξηρού στην Καλλιπολη, τους λόφους Σκρα και Ραβινέ στη Μακεδονία, το Τομπρούκ και την έρημο της Ισμαηλίας στην Αίγυπτο – όλα μέρη όπου έδρασε και πολέμησε ο Σειραδάκης.

Είναι ενθαρρυντικό ότι όλο και περισσότεροι νέοι ερευνητές αναλύουν άγνωστες πτυχές της πολεμικής μας ιστορίας. Στο διαδίκτυο ανακαλύπτω διαρκώς ενδιαφέ-

ρουσες μελέτες. Μολονότι στην παρούσα έκδοση αναφέρω όσες γνωρίζω, σίγουρα θα υπάρχουν και άλλες που μου διαφεύγουν. Όπως επίσης υπάρχουν δεκάδες ή εκατοντάδες ονόματα αγωνιστών, συμπολεμιστών, ακόμα και συγγενών που δεν έχω συμπεριλάβει. Ζητώ προκαταβολικά συγγνώμη για όλες αυτές τις παραλείψεις, για τις οποίες είμαι μόνος υπεύθυνος. Θα ήθελα να μπορέσω να τις καλύψω κάποια στιγμή στο μέλλον.

Δυο λόγια για τη διάταξη της ύλης. Το κεφάλαιο 2 αποτελεί μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία της Κρήτης μέχρι τον 19^ο αιώνα. Τα κεφάλαια 3 και 4 αναφέρονται στα πρώιμα και εφηβικά χρόνια του Χαράλαμπου Σειραδάκη με αναφορές στις κρητικές επαναστάσεις. Τα κεφάλαια 5, 6 και 7 στους Βαλκανικούς Πολέμους, στους οποίους ο Σειραδάκης πολέμησε και τραυματίστηκε. Τα κεφάλαια 8 και 9 στη συμμετοχή του στις εκστρατείες της Λωρραίνης και της Καλλίπολης. Τα κεφάλαια 10 και 11 στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τις συνέπειες του Εθνικού Διχασμού. Το κεφάλαιο 12 στον απόηχο της Μικρασιατικής Καταστροφής και στον γάμο του Χαράλαμπου Σειραδάκη με τη Φανή Λουκά. Το κεφάλαιο 13 στο αποτυχημένο κίνημα του 1935. Το κεφάλαιο 14 στη Μάχη της Κρήτης στα Φλώρια και το φαράγγι της Κανδάνου. Τα κεφάλαια 15 και 17 στη συμμετοχή του Σειραδάκη στον εξόριστο στρατό της Μέσης Ανατολής, ενώ το κεφάλαιο 16 στην καταστροφή του χωριού Λειβαδά το 1943. Το τελευταίο κεφάλαιο 18 περιγράφει τη μεταπολεμική κατάσταση στην Κρήτη και τη θητεία του Σειραδάκη ως Νομάρχη Χανίων.

Η βιβλιογραφία στην οποία βασίστηκα για τη συγγραφή της βιογραφίας παρατίθεται στο τέλος του βιβλίου. Επί πλέον, παρατίθενται σε Παράρτημα ορισμένα επιλεγμένα αποσπάσματα από ιστορικά και άλλα τεκμήρια.